

**ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАЗНАЧЕННЯ НІТРОГЛІЦЕРИНУ ЯК ВИБУХОВОЇ РЕЧОВИНИ
В ПОСТАНОВІ ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ «ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ
В СПРАВАХ ПРО ВИКРАДЕННЯ ТА ІНШЕ НЕЗАКОННЕ ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ,
БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ, ВИБУХОВИМИ
ПРИСТРОЯМИ ЧИ РАДІОАКТИВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ»**

**THE EXPEDIENCY OF SPECIFYING NITROGLYCERIN AS AN EXPLOSIVE SUBSTANCE
IN THE RESOLUTION OF THE PLENUM OF THE SUPREME COURT OF UKRAINE
“ON JUDICIAL PRACTICE IN CASES OF KIDNAPPING AND OTHER ILLEGAL
HANDLING OF WEAPONS, AMMUNITION, EXPLOSIVES, EXPLOSIVE DEVICES
OR RADIOACTIVE MATERIALS”**

Суховецький О.О., студент IV курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Нітрогліцерин був синтезований Асканіо Собреро в 1847 році й спочатку винахідник його назвав «пірогліцерин» з огляду на властивості речовини – здатність до вибуху.

Зазначено, що нітрогліцерин – це складна сполука карбону, гідрогену, нітрогену та кисню, перетворення якого пов'язане з виділенням великої кількості тепла. Визначено, що нітрогліцерин може здетонувати у випадку взаємодії у формі удару, поштовху та перепаду температури. Описано, застосування нітрогліцерину у гірничодобувній промисловості у Швеції Альфредом Нобелем. Зазначено на особливостях використання нітрогліцерину в медицині.

В Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про розкрадання, виготовлення, зберігання та інші незаконні діяння зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» від 08 липня 1994 року нітрогліцерин був закріплений як вибухова речовина.

Як зазначено в роботі, нітрогліцерин як лікарський засіб розширює коронарні судини, його використовують для зняття гострих спазмів коронарних судин при стенокардії. Крім цього описано ідею К. Герінга щодо лікування головного болю препаратом, що сам по собі викликає сильний головний біль – лікування подібного подібним.

Визначено, що нітрогліцерин - сильна вибухова суміш, чутлива не тільки до удару, але і до тертя. Крім цього, визначено шляхи використання пірогліцерину (нітрогліцерину) в злочинних намірах, зокрема у виготовленні динаміту та нітропороху.

Зроблено висновок про доцільність закріплення нітрогліцерину як вибухової речовини в п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами».

Ключові слова: нітрогліцерин, пірогліцерин, вибухові речовини, криміналістика та кримінальне право, реформація законодавства України.

Nitroglycerin was synthesized by Ascanio Sobrero in 1847, and at first the inventor called it «pyroglycerin» due to the properties of the substance – the ability to explode. It is noted that nitroglycerin is a complex compound of carbon, hydrogen, nitrogen and oxygen, the transformation of which is associated with the release of a large amount of heat. It was determined that nitroglycerin can in the event of interaction in the form of impact, shock and temperature drop. Alfred Nobel's use of nitroglycerin in the mining industry in Sweden is described. It is indicated on the features of the use of nitroglycerin in medicine.

In the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine “On judicial practice in cases of theft, manufacture, storage and other illegal acts with weapons, ammunition or explosives” dated July 8, 1994, nitroglycerin was established as an explosive substance.

As stated in the work, nitroglycerin as a medicine expands coronary vessels, it is used to relieve acute spasms of coronary vessels in angina pectoris. In addition, the idea of K. Hering regarding the treatment of headache with a drug that itself causes a severe headache is described – treating like with like.

It was determined that nitroglycerin, as a strong explosive mixture, is sensitive not only to impact, but also to friction. In addition, the ways of using pyroglycerin (nitroglycerin) in criminal purposes, in particular in the manufacture of dynamite and nitrous powder, have been determined. A conclusion was drawn on the expediency of enshrining nitroglycerin as an explosive substance in clause 6 of the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine “On judicial practice in cases of kidnapping and other illegal handling of weapons, ammunition, explosives, explosive devices or radioactive materials”.

Key words: nitroglycerin, pyroglycerin, explosives, criminology and criminal law, reformation of Ukrainian legislation.

Актуальність дослідження. Вперше нітрогліцерин був закріплений як вибухова речовина в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про розкрадання, виготовлення, зберігання та інші незаконні діяння зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» від 08 липня 1994 року. 26 квітня 2002 року Пленум Верховного Суду України змінив Постанову 1994 року з огляду на прийняття нового Кримінального Кодексу України у 2001 році. З огляду на те, що чинна постанова була прийнята понад 20 років тому та незабаром, скоріше за все, буде прийнятий новий Кримінальний Кодекс України, необхідно переглянути зміст Постанови Пленуму Верховного Суду (України), оновити його та дослідити доцільність визначення нітрогліцерину як вибухової речовини.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання вибухових властивостей нітрогліцерину було тривалий час актуальним з точки зору науки хімії та є предметом наукових дослі-

джень вчених – науковців в сфері кримінального права та криміналістики. Зокрема, дослідження проблемних питань, пов'язаних з нітрогліцерином досліджували такі вчені як: Дудченко М. О., В. Ю. Григор'єва, О. А. Єфременко, Ю. Я. Харитонов, Е. Ю. Орлова, З. Г. Поздняков, Б. Д. Россі, Кобець М. В., Родніков В. Г., Д. І. Менделєєв.

З огляду на те, що на сучасному етапі розвитку хімії та криміналістики не проводилися в достатній мірі дослідження властивостей нітрогліцерину та зважаючи на необхідність комплексного дослідження проблематики з метою дослідження перспектив реформації законодавства України, автор використав здобутки радянської науки.

Метою роботи є дослідження доцільності знаходження нітрогліцерину в переліку вибухових в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами».

Виклад основного матеріалу. В п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» (далі – ППВСУ №3) від 26 квітня 2002 року зазначено, що «до вибухових речовин належать *порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню*» [1].

В Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про розкрадання, виготовлення, зберігання та інші незаконні діяння зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» від 08 липня 1994 року, яка була замінена ППВСУ № 3, в п. 4 абз. 3 дослівно відтворена ця ж теза [2].

Отже, визначаємо, що в незакритому переліку серед *вибухових речовин* таких як порох, динаміт та тротил, вказання *нітрогліцерину* є послідовною позицією Верховного Суду (України).

Думається, необхідно надати визначення поняття «вибухові речовини» й аналізуючи хімічні властивості нітрогліцерину визначити доцільність знаходження цієї речовини в переліку вибухових речовин в ППВСУ №3.

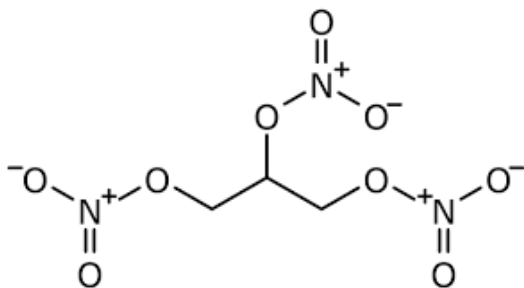
Е. Ю. Орлова зазначала, що «вибуховими речовинами називаються хімічні сполуки або суміші, схильні під впливом зовнішнього впливу до надзвичайно швидкого хімічного перетворення, що супроводжується виділенням великої кількості теплоти та високонагірних газів».

З. Г. Поздняков та Б. Д. Россі були переконані, що «вибухові речовини – індивідуальні хімічні сполуки або механічні суміші різних за своєю природою речовин, здатні під впливом зовнішнього впливу до хімічного перетворення, що саморозповсюджується, з утворенням газоподібних продуктів і виділенням великої кількості тепла, що нагріває їх до високої температури».

Лященко О. М. вважає, що під вибуховими пристроями слід розуміти саморобні чи виготовлені промисловим способом виробу одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори – спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду – шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин. Для прикладу наводилися такі специфічні речовини як гримуча ртуть, азид свинцю, сполуки нітрогліцерину та інші [6, с. 35].

Переконані, що ці визначення є повними та достатніми для визначення ознак вибухової речовини: *хімічна сполука або суміш; схильність до швидких хімічних перетворень; хімічні перетворення пов'язані з виділенням великої кількості тепла та газів; хімічні перетворення відбуваються через зовнішній вплив.*

Нітрогліцерин – це складна сполука карбону, гідрогену, нітрогену та кисню. Хімічна формула нітрогліцерину – $C_3H_5(ONO_2)_3$, а графічне зображення нітрогліцерину має наступний вигляд:

Вперше нітрогліцерин був синтезований Асканіо Соберо в 1847 році. Соберо працював в Турині разом з Теофіль-Жуль Пезулом – видатним хіміком-новатором. В подальшому російський академік М. Зінін і полковник артилерії В. Петрушевський одними з перших розробили технологію його масового виробництва [5, с. 132].

Визначивши нітрогліцерин як особливо вибухонебезпечну сполуку, Соберо назвав її *нітрогліцеринам*. По суті, обидві назви: нітрогліцерин та пірогліцерин є правильними. Частка «гліцерин» означає наявність триатомного спирту ($C_3H_8O_3$). Частина «нітро-» означає наявність нітрогену в сполуці. Тобто, $C_3H_5(ONO_2)_3$ – нітрогліцерин. З іншого боку, частинка «піро-» з давньогрецької означає «вогню» (з давн. грец. - *πυρός*) [3]. В хімії «піро-» застосовується щодо сполук і сумішей, здатних за певних умов виділяти велику кількість тепла, що й відповідає ознакам, визначеним нами щодо вибухових речовин (*хімічні перетворення пов'язані з виділенням великої кількості тепла...*). Як видається, здетонувати нітрогліцерин може у випадку взаємодії у формі *удару, поштовху та перепаду температури*.

Е. Ю. Орлова в праці «Хімія и технология взрывчатых веществ» писала про про хімічну природу вибухових речовин, зокрема описала нітрогліцерин, способи його добування й використання.

Нітрогліцерин одержували зокрема нітруванням гліцерину в інжекторі, а розділ емульсії – в центрифугі. Успіх процесу залежав від швидкості відводу температури, адже при підвищенні температури до $50^\circ C$ вірогідність вибуху стає дуже ймовірною.

1864 році шведський інженер Альфред Нобель у Швеції організував виробництво нітрогліцерину, який стали застосовувати у гірничодобувній промисловості, хоча в першу чергу, актуальність питання доцільності збереження нітрогліцерину в переліку вибухонебезпечних речовин зумовлена цільовим призначенням речовини як *лікарського засобу* [7]. Нітрогліцерин розширює коронарні судини, його використовують для зняття гострих спазмів коронарних судин при стенокардії (напади стискаючого болю в області серця). Розроблені різноманітні лікарські форми нітрогліцерину: таблетки, капсули, спиртовий розчин, концентрат для інфузій, аерозолі для сублінгвального застосування, мазь, трансдермальні терапевтичні системи. Хоча, таблетована форма нітрогліцерину є більш поширеною в аптеках. Як зазначає Дудченко М. О. за грудний біль, який посилюється при фізичному або емоційному навантаженні проходить в межах 10 хвилин у стані спокою або після прийому нітрогліцерину [4, с. 35].

Відзначивши, що нітрогліцерин викликає сильний головний біль навіть після його вживання в невеликих дозах, К. Герінг запропонував лікувати головний біль за допомогою нітрогліцерину за принципом «лікувати подібне подібним». Альфред Нобель, засновник відомої премії, був першим, хто запатентував спосіб створення вибухового засобу з використанням нітрогліцерину, мова йде про динаміт, вперше виготовлений 1863-го року [5, с. 132]. Констатуємо, що нітрогліцерин знайшов своє застосування в різних сферах людської діяльності, і як видається, нітрогліцерин – дуже підступний лікарський препарат, який може як врятувати життя людині, так і нашкодити йому.

Маємо зазначити, що захоплення Альфредом Нобелем вивченням тринітрат гліцерину мало не тільки наукові наслідки, але й наслідки, пов'язані з родинним життям Нобеля: під час одного з експериментів, який проводився на заводі Нобелів у Стокгольмі, 3 вересня 1864 р. сталася трагедія – вибух, який забрав життя кількох людей, у тому числі молодшого брата Альфреда Нобеля – Емілія. На момент катастрофи Емілію ледве виповнилося 20 років. Батько не пережив цієї втрати, зліг після інсульту і не вставав вже до самої смерті у 1872 році. Не зупиняючись на досягнутому, Нобель все ж запатентував динаміт (або

безпечний вибуховий порошок Нобеля – прим. авторів). Крім цього, Альфред Нобель вплинув на наукові пошуки І. Норбіна та І. Олсона, які запатентували ще одну вибухову речовину – аміачний порох (суміш вугілля з аміачною селітрою – нітратом амонію) [8].

Асканіо Собреро схарактеризував нітрогліцерин як сильну вибухову суміш, яка чутлива не тільки до удару, але і до тертя, а тому транспортувати нітрогліцерин необхідно вельми обережно заради уникнення катастрофічних наслідків [7, с. 123].

Д. І. Менделєєв визначав, що нітрогліцерин використовується не лише для створення динаміту, але й для виготовлення бездимного пороху (нітропороху). Нітропорох застосовувався французькою армією з кількох причин: цей порох не виділяє дим, а отже не заважає солдату прицілюватися; бездимність пороху забезпечує певний рівень маскування; цей порох менше забруднює зброю, що сприяє ефективній безперервній стрільбі. Менделєєв дійшов висновку, що нітропорох найбільш ефективний в застосуванні до малокаліберної зброї, а отже нітрогліцерин є універсальним вибуховим компонентом, необхідним не тільки для виготовлення динаміту, зазначеного в ППВСУ № 3, але й при виготовленні інших вибухових сполук.

Варто зазначити на тому, що нітрогліцерин є важливим елементом предмета кримінальних правопорушень, які можуть вчинятися в тому числі, в складі організованих злочинних об'єднань. При цьому психологічні портрети злочинців, причини застосування вибухових речовин, наприклад, при здійсненні терористичного акту можуть різнитися. Зокрема, це можуть бути професійні терористи, для яких вчинення терористичних актів є їх професією; випадкові, для яких здійснення вибуху – лише епізод з виявом мотивів цікавості, особистої неприязні, хуліганства; раніше судимі особи за тяжкі, насильницькі злочини; спортсмени, які виступали у бойових видах спортивних єдиноборств тощо; представники етнічних меншин, які прагнуть до культурної та політичної автономії; релігійні фанатики; представники визвольних рухів у окремих державах тощо. Проте, в будь-якому разі, не дивлячись на особу злочинця та мотиви застосування вибухових речовин, використання нітрогліцерину, як вибухової речовини, сприяє розвитку організованої злочинності та в певних випадках є невід'ємною складовою предмета кримінального правопорушення [9, с. 146].

Звертаємо увагу на те, що в 2022 році з 114 916 кримінальних правопорушень, які були направлені до суду, 17 – були здійснені з використанням вибухових речовин, при чому обліковано таких кримінальних правопорушень – 31.

В 2021 році 16 кримінальних правопорушень були здійснені з використанням вибухових речовин, при облікових випадків застосування цієї зброї – 20. В 2020 році це співвідношення становило 15 до 19, в 2019 році – 22 до 36, в 2018 році – 18 до 36. Може видатись, що кількість кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням вибухових речовин мізерно мала, але маємо зазначити, що наслідки використання вибухових речовин у злочинній діяльності – небезпечні, і подекуди – катастрофічні [10].

Висновки. Як вже зазначалось, нітрогліцерин є невід'ємною складовою динаміту. Цей факт є важливим задля надання висновку щодо доцільності окремого оформлення нітрогліцерину серед вибухових речовин в ППВСУ № 3.

Нагадаємо, що п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26 квітня 2002 року зазначено незакритий перелік вибухових речовин, серед яких зазначено «... порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню». З одного боку, на перший погляд, може видатися, що зазначивши нітрогліцерин в ППВСУ №3, окреме визначення щодо динаміту є недоцільним, що є частково правильним умовиводом. З іншого боку, ППВСУ №3 спрямована на допомогу суддям у вирішенні кримінальних справ конкретного спрямування, при цьому суддя не має бути спеціалістом в сфері хімії та знати склад динаміту, а тому маючи інформацію про наявність динаміту, що став засобом вчинення кримінального правопорушення, суддя може застосувати п. 6 ППВСУ № 3 без усвідомлення того, що нітрогліцерин є необхідним складником динаміту. Крім цього, нітрогліцерин не завжди застосовується для вироблення динаміту. Нітрогліцерин – це ефективний лікарський засіб, що застосовують для зняття гострих спазмів коронарних судин при стенокардії (напади стискаючого болю в області серця). Тим не менше, з огляду на хімічні та фізичні властивості нітрогліцерину, відзначаємо потребу в обережному виготовленні, транспортуванні та зберіганні нітрогліцерину, з огляду на те, що ця речовина чутлива не тільки до удару, але і до тертя. Динаміт – не єдина суміш, яка готується за допомогою використання нітрогліцерину, зокрема, нітрогліцерин використовується при створенні бездимного пороху (так званого, нітропороху – прим. авторів).

З огляду на це переконані в тому, що норма п. 6 ППВСУ № 3 виписана юридично правильно та хімічно обґрунтовано.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26 квітня 2002 року.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про розкрадання, виготовлення, зберігання та інші незаконні діяння зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» від 08 липня 1994 року.
3. Онлайн словник давньогрецької мови. URL: <https://uk.glosbe.com/>
4. Дудченко М. О. Оцінка ендовідеолапароскопічної холецистектомії у пацієнтів метаболічною хворобою з холециститами. *Світ медицини та біології*. №4 Полтава. 2010. С. 34–38.
5. Родніков В. Г. Генезис та розвиток підривної та саперної справи. *Вісник Національного університету оборони України*. № 32. Київ. 2013. С. 130–135.
6. Лященко О. М. Характеристика знарядь і засобів, застосовуваних при вчиненні злочинів, пов'язаних з вибухами. *Актуальні питання реформування правової системи в Україні*. Київ. 2015. С. 35–27.
7. Кобець М. В. Екскурс в історію створення вибухових речовин. *Криміналістичний вісник*. Київ. 2009. № 1 (11). С. 195–198.
8. Данилова В. М., Виноградова Р. П., Комісаренко С. В. Альфред Бернгард Нобель і нобелівська премія The Ukrainian Biochemical Journal. № 90. Київ. 2018. С. 121–134.
9. Савчук М. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють терористичні акти з використанням вибухових пристроїв. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2018. С. 144–148.
10. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>